

Evanjelium na 24. decembra 2019

Štedrý deň - Rok A - Lukáš 2, 1 - 14

Prepis komentára biblistu Fernanda Armelliniho, nerevidovaný autorom

V tých dňoch cisár Augustus nariadil sčítanie ľudu v celej krajine. Toto prvé sčítanie sa uskutočnilo v čase, keď bol Kvirínus guvernérom Sýrie. Každý sa išiel dať spočítať, každý do svojho mesta.

Aj Jozef odišiel z Galiley, z mesta Nazaret, do Judska, do Dávidovho mesta, ktoré sa volá Betlehem; patrilo do Dávidovho domu a rodiny. Mal byť počítaný spolu s Máriou, svojou nevestou, ktorá bola tehotná. Kým boli na tomto mieste, naplnili sa jej dni pôrodu. Porodila svojho prvorodeného syna, zavinula ho do plienok a uložila do jasiel, pretože v príbytku pre nich nebolo miesto.

V tom kraji žilo niekoľko pastierov, ktorí spali pod holým nebom a celú noc strážili svoje stádo. Prišiel k nim Pánov anjel a zažiarila nad nimi Pánova sláva. Zmocnil sa ich veľký strach, ale anjel im povedal: "Nebojte sa, hľa, oznamujem vám veľkú radosť, ktorá bude pre všetok ľud: Dnes sa vám v Dávidovom meste narodil Spasiteľ, ktorý je Kristus Pán. Toto je pre vás znamenie: nájdete dieťa zavinuté v plienkach, ležiace v jasliach."

A hneď sa s anjelom zjavilo množstvo nebeských zástupov, ktoré chválili Boha a hovorili:

**"Sláva Bohu na výsostiach
a na zemi pokoj ľuďom, ktorých miluje."**

Začiatok úryvku z evanjelia, ktorý sme práve počuli, je skutočne slávnostný. V prvej kapitole svojho evanjelia predstavil Lukáš ľudí bez veľkého významu: Zachariáša, starého chrámového kňaza; jeho nevestu Alžbetu, starú, neplodnú; potom 14-ročné dievča z Nazareta a jej manžela, 18-ročného mladíka... ľudí, ktorí v očiach sveta nemajú žiadnu váhu.

Teraz však na scénu vstupujú postavy úplne iného rangu a začíname s najväčšou z nich: Caesar, Augustus, Sebastos, vznešený, božský, ktorý vládne nad celou zemou a môže si dovoliť sčítať všetkých svojich poddaných; sčítanie, ktoré mu slúžilo na to, aby vedel, s koľkými daňami môže počítať, na koľkých vojakoch stojí jeho moc, jeho nadvláda nad svetom... to bol veľký Oktavián.

Všetci k nemu obracali oči, oslavovali ho v celej ríši pre jeho odvahu, miernosť, milosrdenstvo a spravodlivosť; po 100 rokoch občianskych vojen, ktoré krvavo sužovali ríšu, priniesol mier.

Je to zlatý vek rímskych dejín, "pax augustea", ten, ktorý opísal Vergílius v slávnej "štvrtej ekloge", mier a harmónia na celom svete.

Vergílius ho opisuje známymi obrazmi: "*polia sa blýskajú kolísajúcimi klasmi obilia, strapce červeného hrozna visia z divých sliviek, ba dokonca z tvrdých dubov vyteká med*"... nastal zlatý vek, vláda Saturna.

Oktavián sa stal cisárom v roku 29, a pretože priniesol svetu mier, dal zavrieť Janusov chrám na fóre, tento chrám, ktorý zostal otvorený počas vojny, je teraz zatvorený, už nemá dôvod zostať otvorený, pretože je tu mier.

Ako symbol toho všetkého dal senát v roku 13 pred Kristom, teda v čase blížiacom sa k Ježišovmu narodeniu, postaviť veľký oltár zasvätený bohyni mieru, "ara pacis", ktorý bol slávnostne otvorený v roku 9 pred Kristom, teda rok pred zvestovaním Márii.

Na podstavci tohto oltára sa dnes nachádza slávny monumentum ancyrinum, kde sú vyrozprávané hrdinské činy cisára Augusta, ktorý si sám želal, aby tieto jeho činy boli vyryté na dvoch bronzových stĺpoch, ktoré mali byť umiestnené pri vchode do jeho mauzólea v Campo Marzio.

Dva stĺpy zmizli, ale tieto "res gestae" boli neskôr vyryté na stenách rôznych chrámov, najmä v Malej Ázii, z ktorých najlepšie poznáme "monumentum ancyrinum", pretože sa našiel na chráme v Ankyre, Ankare.

V tejto pamiatke sa spomínajú tri sčítania ľudu, ktoré vykonal Augustus, jedno z nich v roku 8 pred Kristom, v roku zvestovania Márii, ale nie je to univerzálne sčítanie ľudu; okrem miestnych sčítaní, ktoré vykonal, sa nespomína žiadne iné. Univerzálne sčítanie ľudu, Augustus nesmel urobiť, nie je to historická presnosť, na ktorej záleží Lukášovi, ale význam sčítania.

Lukáš si berie príklad zo všetkých týchto sčítaní, z Augustovej politiky sčítania ľudu, aby nám predstavil moc tejto osobnosti nad celým svetom, obraz univerzálneho sčítania... to je veľkosť moci tohto sveta.

Aj Dávid ich chcel napodobniť, ale nepodarilo sa mu to, pretože prišla pohroma a ľud si to vysvetlil ako Boží trest; Dávid nemusel vykonať sčítanie, pretože v Izraeli sčítanie patrí Bohu.

Text ďalej predstavuje druhú postavu, Kvírina, miestodržiteľa Sýrie, teda celého Blízkeho východu; je to nezvyčajná postava, dobre ju poznáme z dobových historikov, neohrozený vojak - hovorí Tacitus - schopný správca.

"Všetci sa išli zaregistrovať do svojho mesta."

Spomienky na sčítanie ľudu sa netýkajú len Augustovho sčítania ľudu, ale tých, ktorí čítajú Lukášov úryvok, okamžite napadne odkaz na Dávidovo sčítanie ľudu, sčítanie, ktoré sa nepáčilo Bohu, pretože v Biblii môže sčítanie ľudu vykonať len Boh.

Dôležité je, že v hebrejčine existujú rôzne výrazy pre počítanie: "manna, safah" a najmenej 4 alebo 5, ale nepoužívajú sa vo význame "počítanie ľudí", to robia ľudia, keď počítajú; v Biblii, keď Boh žiada, aby sa urobilo sčítanie ľudu, sa používa iný výraz, "nassah etrosh", čo znamená "zdvihnúť hlavu".

Keď Boh dáva príkaz na sčítanie ľudu, hovorí "seu eterosh", čo znamená "zdvihnite hlavy" ľudí môjho ľudu.

Čo znamená zdvihnúť hlavu?

Keď veľkí tohto sveta robili sčítanie, ľudia nezdvíhali hlavy, skláňali ich, skláňali sa... Keď Boh robí sčítanie, zdvíha hlavu, aby človeku povedal: Ty nie si číslo, mňa zaujímaš.

Najznámejší zo stredovekých rabínov, v roku 1000 Raš, na otázku: Ako to, že Boh robí toľko súpisov?

Odpoveď znela: *"nie preto, aby vládol nad ľuďmi, ale preto, že mu záleží na tom, aby nikto z jeho ľudí nechýbal"*.

V skutočnosti sa pri sčítaní hovorí: "Zdvihni hlavu", lebo chcem vidieť tvoju tvár, nie si číslo, ty sa počítaš pred Bohom, nie si niekto, kto sa dá spočítať, lebo si dostal dôstojnosť syna, a preto musíš mať hlavu zdvihnutú, zdvihni hlavu, neskláňaj ju, lebo máš dôstojnosť, ktorú nikto nemôže porušiť, nepatríš nikomu, iba Bohu!

Tu sú dve sily!

Moc tohto sveta, ktorá skláňa hlavu a panuje nad ľuďmi, to je starodávne kráľovstvo, kráľovstvo zvierat, kráľovstvo moci, vlády nad inými; teraz sa začína nové sčítanie, kráľovstvo, ktoré nad nikým nevládne, a keď príde na scénu ten, kto zavedie nové kráľovstvo sveta, nebude to ten, kto sčítava, ale ten, kto je sčítaný.

Takto sa prevráti veľkosť, budeme sa pýtať, čo bude veľkosťou, ktorá sa počíta?

Aké bude kráľovstvo, ktoré zostane, ktoré sa zachová?

Bude to vláda Augusta, alebo to bude vláda, ktorá sa pred ľuďmi nepočíta za nič, ale pred Bohom je skutočnou veľkosťou?

Budeme sa pýtať: ale čo je dôležitý register?

V siedmej kapitole knihy Zjavenie sa hovorí o sčítaní ľudu, ktoré sa uskutoční na konci dejín; o anjelovi, ktorý sa zjaví a položí pečať živého Boha na tých, ktorí sú uznaní za príslušníkov toho, čo vo svete bolo kráľovstvom porazených, pretože nad nikým nevládli, ale robili sa služobníkmi iných.

Toto nie je kráľovstvo, ktoré svet oceňuje, ale aké bude kráľovstvo, ktoré zostane? Aký príbeh zostane?

Bude to príbeh veľkých tohto sveta alebo príbeh Boha?

Tí, ktorí dostanú túto pečať na čelo, sú tí, ktorí budovali dejiny Boha, ktoré sa začali práve tým dieťaťom, ktoré sa nedalo sčítať, začalo od najmenšieho a bolo spočítané.

Postavy predstavené Lukášom pokračujú, po Kvirínovi, po ktorom teraz stúpame, prichádza Jozef z Nazareta a potom prichádza štvrtá postava, žena

kto sa počíta ešte menej... Mária, jeho nevesta, ktorá bola tehotná. Takže ideme o niekoľko stupňov nižšie, to je poradie podľa hodnôt tohto sveta, ale potom príde aj dieťa, ktoré je na piatom stupni, najnižšom zo všetkých. V tejto chvíli sa pýtame, čo nám chce Lukáš povedať?

Posolstvo je veľmi jasné.

Podľa kritérií tohto sveta začíname s Augustom, Kvirínom, Jozefom, Máriou, dieťaťom... to sú velikáni sveta, ale v príbehu, ktorý zostáva, je táto stupnica prevrátená naruby, ani trochu sa nemení, naruby!

Dieťa bude na vrchole, ten, kto sa pokoril, posledný, služobník všetkých, on bude v Božích očiach skutočne veľký, dôležité bude toto sčítanie, nie to Augustovo.

"Kým boli na tom mieste, naplnili sa jej dni pôrodu".

Je to zaujímavý detail, pretože máme na mysli, že prišli náhle a nenašli dom, v ktorom by mohli bývať, to sú výklady, ktoré sme si vymysleli; v texte sa hovorí *"kým boli na tom mieste"*, takže prišli už pred nejakým časom.

Už od prvých storočí sa uvádzal príbeh o jaskyni, v ktorej sa narodil Ježiš. Už Justín v polovici 2. storočia hovorí, že Jozef nemal v dedine kde bývať, a tak odišiel bývať do istej jaskyne neďaleko Betlehema, a keď tam boli, Mária porodila Mesiáša a uložila ho do jasiel.

Príbeh o jaskyni potom preberá Jakubovo protoevanjelium, Origenes, Jeroným, ktorý žil v betlehemských jaskyniach; tieto správy Lukáša nezaujímajú, zaujíma ho to, že v Betleheme Mária porodila svojho prvorodeného syna.

Čo to znamená?

Prečo nazývate prvorodeného, jediného syna, ktorého mala Mária?

Má totiž na mysli prvorodených Izraela, ktorí boli zasvätení Pánovi.

Čo znamená sloveso zasvätiť?

Keď posväcujeme kalich, znamená to, že ho vyhradzujeme na bohoslužbu, nie na iné služby, je posvätený.

Zasvätiť prvorodeného syna znamenalo odovzdať ho Pánovi, aby sa úplne zasvätil naplneniu Božieho plánu s ním, naplneniu povolania, pre ktoré ho Boh poslal na svet; tu tento prvorodený syn znamená, že ho Mária zasväcuje Pánovi.

Tu môžeme urobiť krátku úvahu o tomto zasvätení detí, ktoré musia matky urobiť Pánovi.

Mária je vzorom pre všetky matky, vie, že jej syn nie je jej, bol jej zverený, aby ho zasvätila Božiemu plánu s ním, a každá matka je povolaná zasvätiť svojho syna Pánovi, aby tento syn mohol naplniť Boží plán s ním.

Pokúšenie matiek, starých mám, dedkov a otcov je zmocniť sa dieťaťa, nechať si ho pre seba... nie!

Syn má byť zverený Bohu, ak ho zadržiavaš, ničíš ho, má byť odovzdaný Božiemu plánu, aj keď nás to môže stať, že syn nenaplní sny, ktoré sme mali... sny, ktoré sa majú naplniť, sú Božie!

"Zavinul ho do plienok"

Správa o Ježišovom narodení je veľmi krátka, dva verše, ale prečo Lukáš zdôrazňuje všetky tieto detaily?

Pásma, do ktorých sa vracia, jasle, ktoré sa spomínajú trikrát... čo nám to hovorí? Pásky sú určite narážkou na *"Knihu múdrosti"*, keď sa v nej rozpráva o narodení najmúdrejšieho z ľudí, Šalamúna.

Tento príbeh je naozaj o tom, ako človek prichádza na svet, aj ten najväčší z ľudí sa rodí rovnako.

Šalamún hovorí: *"Som smrteľný človek, rovný všetkým, pochádzajúci z prvého človeka. Moje telo sa formovalo v matkinom lone v priebehu desiatich mesiacov, prijal som látku v krvi zo semena muža a z rozkoše, spoločnícky spánku. Moje narodenie, aj ja som dýchal spoločný vzduch, padol som na zem, kde všetci trpia rovnako a ako všetci ostatní, aj môj prvý hlas bol plač. Bol som vychovaný v plienkach a obklopený starostlivosťou."*

Tu je pripomienka týchto pásov, do ktorých je zabalený Máriin syn. Čo nám chce Lukáš povedať?

Chce nám povedať, že sa nenarodil nadčlovek, ale človek, ktorý je ako my, a tým, že sa stal človekom, prijal náš stav vo všetkom, vrátane smrteľnosti, stal sa smrteľným, Večný sa stal smrteľným.

Ak áno, znamená to, že nás nemiluje!

Keby Ježiš nezomrel na kríži, zomrel by starobou, zomrel by smrteľnosťou, pretože ani Boh nemôže urobiť nesmrteľným človeka, ktorý je v ľudskom stave. Keď nám evanjelista Ján hovorí, že *"Slovo sa stalo telom"*, nemyslí tým, že sa oblieklo do svalov, ale že na seba vzalo našu smrteľnosť, čo je znakom nesmiernej lásky, ktorú má Boh k človeku.

Ak Boh tak miluje človeka, potom byť človekom je krásne, byť človekom je také krásne, že Boh sa stal jedným z nás, žiadne iné náboženstvo nám nepredstavuje Boha, ktorý miluje človeka tak ako to naše.

"Mária ho položila do jasiel"

Je to aj odkaz na knihu Izaiáša, kde sa hneď na začiatku píše: *"Izraelský ľud nepozná svojho pána, ktorým je Boh, ale vôl a osol pozná jasle svojho pána."*

To nám dnes pripomína, že musíme spoznať nášho Pána v jasiach.

On, "Božia Múdrost", ktorý prišiel na tento svet!

"Božia múdrost" znamená, že v ňom vidíme pravú Božiu tvár a úspešný človek, - ktorý nebol Oktavián - je to dieťa, ktoré z celého svojho života urobí dar lásky a na konci zhrnie celý svoj príbeh do gesta "*stal som sa chlebom*"... tam je môj príbeh, pokrm života pre tých, ktorí potrebovali moju lásku.

Práve túto "Božiu Múdrost" sme dnes pozvaní spoznať, podobne ako vól a osol, ktorí spoznali svojho pána, zatiaľ čo Izrael ho nepoznal; my dnes v týchto jasliach spoznávame nášho Pána, je to "Božia Múdrost", ktorá sa nám ponúka ako pokrm a ktorou sa musíme živiť, pretože Boží syn v nás rastie práve vtedy, keď si osvojujeme túto Múdrost, ktorou je Kristus.

"V hoteli pre nich nebolo miesto," hovorí preklad, "kataluma" v gréčtine, ak to bol hotel, existuje iný termín "xenodokeion",

"Kataluma" nebol hotel.

Musíme vymazať túto rozšírenú predstavu, že Jozefa a Máriu všetci vyhнали a museli sa uchýliť do jaskyne, nie!

Je to priestupok proti semitskej pohostinnosti, ktorá je posvätná, dokonca aj dnes medzi obyvateľmi Blízkeho východu, beda odmietnutiu pohostinnosti, najmä tehotnej žene, je nemysliteľné, aby bola táto žena vyhnaná.

Kataluma nebola nič iné ako miestnosť v dome, kde boli prijatí Jozef a Mária, na konci, za touto miestnosťou, bola jaskyňa, kde boli zvieratá, takže nie je nepravdepodobné, že pri týchto jasliach bol aj vól a osol... ale o tom nám evanjelium nehovorí.

Ako to myslíte, že v *katalume pre nich nebolo miesto*?

Nebolo vhodné, aby sa pôrod uskutočnil v tejto miestnosti, ktorá neposkytovala ani minimum súkromia.

Myslím, že všetky rodičky v tom čase rodili práve tam, v tejto jaskyni, ktorá bola najosobnejším miestom.

Lukáš sa však o túto skutočnosť zaujíma práve kvôli jasliam, práve preto, že nás pozýva rozpoznať nášho Pána v tomto dieťati, ktoré je Múdrostou, ktorou sa potom musíme živiť celý svoj život.

A tak sa teraz postavme pred tie jasle, lebo tam je vyjadrenie Božej lásky k nám, návrh, ktorý nám dáva, aby sme ho prijali do svojho života, aby sme úplne spojili svoj život s jeho navrhovaným kráľovstvom, ktoré nie je kráľovstvom Augusta, ktorý sčítava celý svet, ale kráľovstvom tých, ktorí sú sčítaní z lásky a vyberajú si posledné miesto.

Čo nám toto dieťa hovorí?

Je tu Boh, ktorý sa nám predstavuje a hovorí: "Urobil som sa takým, ako ste vy, tak skúste pochopiť, ako veľmi vás milujem, akú odpoveď mi chcete dať?

Dobre sa na mňa pozrite, ak hľadáte silného Boha, do ktorého by ste sa zamilovali, nie som to ja, hľadajte iného, pretože som slabý, bezmocný, trasiem sa, potrebujem materinské pohladenie, inak sa rozplačem."

Toto je náš Boh... "buď ma prijmite, alebo odmietnite, ak hľadáte silného Boha, ja nie som

mňa!"

Ako milenec, ktorý hovorí svojej priateľke: "Pozri, nie som bohatý, ak hľadáš bohatého chlapa, tak to nie som ja!"

Dieťa nám hovorí: "Ak hľadáte silného Boha, ja nie som ten pravý, vyberte si iného; ak hľadáte všemocného Boha, ja nie som ten pravý, som slabý; nečakajte odo mňa zázraky, ktoré zázračne vyriešia to, čo sa vám, naopak, práve osvojením si mojej Múdrosti podarí; ak potom hľadáte Boha, ktorý rozpútava vlastné represálie voči tým, ktorí ho neposlúchajú, ja nie som ten pravý, ja som ten, ktorý miluje a miluje iba, ktorý koná iba dobro, ja nikoho netrestám! Dieťa nikomu neublíži, nemyslíme si, že keď vyrastie, stane sa zlým voči tým, ktorí robia zle, nie!"

Nikdy nepoprie toto vyhlásenie bezpodmienečnej lásky, ktoré nám dáva, ktoré nám dáva Boh v tomto dieťati.

Toto nie je neslávny prechodný okamih jeho zjavenia, nešťastná zátvorka, potom sa znovu objaví v celej svojej oslnivej nádhere, v celej svojej sile, prejaví svoju moc... nie!

Boh vždy zostane pri tomto zjavení! "Máš ma rád alebo nie?"

To dieťa nám hovorí, že Boh sa nám predstavil takto, musíme mu buď odovzdať svoju vernosť, alebo ho odmietnuť, ak dávame prednosť inému Bohu.

Druhá časť evanjelia, pastieri vstupujú na scénu.

Evanjelista Lukáš sa s Ježišovým narodením poponáhľal v dvoch veršoch, zrejme sa ponáhľal predstaviť pastierov.

Pre nás sú dnes pastieri v jasličkách pekní, milí, dobrí, ale vo vtedajšej kultúre to bolo presne naopak.

Na starovekom Blízkom východe ich nazývali "ničím, čo prichádza zo stepi", Sumeri hovorili, že "majú výzor ľudí, ale ich hlas je hlasom stepného psa", Skýti ich nazývali "drakmi hôr", v iných kultúrach ich nazývali "hladnými zbojníkmi", "nenásytnými kobyľkami", dokonca aj v Biblii, v knihe Genezis, máme pohrdanie Egyptanov pastiermi, všetci pastieri stád sú pre Egyptanov ohavnosťou.

Dokonca aj medzi Izraelitmi bolo pohrdanie pastiermi, pretože ich považovali za ľudí na úrovni publikánov, nečistých ľudí, a mali plné právo ich tak považovať, pretože ich páni im málo platili, a tak žili krádežami, často aj vraždami, viedli život, ktorý sa veľmi nelíšil od života zvierat, nemohli vstúpiť do chrámu, aby sa modlili, nemohli svedčiť, pretože ich považovali za nedôveryhodných, falošných, nečestných, zlodejov, násilníkov.

Títo pastieri držali v noci stráž, strážili svoje stádo a vedeli, že sú poslední na zemi a všetci nimi opovrhujú.

Čo títo pastori očakávali?

To, čo učili rabíni: jedného dňa príde Mesiáš a rozseká na kusy všetkých, ktorí sú nečistí, colníkov, prostitútky, pastierov... to boli tí úplne poslední. Scéna týchto pastierov, ktorí bdejú na otvorenom priestranstve, na poliach... ak je to informácia, ktorú sme dostali, nie je to zima, pretože pastieri bdejú na

sa od marca do konca októbra hrnú na otvorené priestranstvo, ale to nás nezaujíma, zaujíma nás, že sú to ľudia, ktorí sú v noci a boja sa aj svetla... ak príde svetlo, odhalí ich biedu, ich nečistotu.

Toto svetlo príde v noci, je to noc starovekého sveta, strachu z rozmarných, pomstychtivých bohov... aj my máme veľmi temné noci, v ktorých očakávame, že vyjde na svetlo, ale títo pastieri sa báli, že príde Mesiáš.

Zjavil sa pred nimi Pánov anjel a Pánova sláva ich zahalila do svetla.

Čo znamená "zahalil ich svetlom"?

Ako je možné, že Boh na nich nevrhne blesky, na to čakali, pri prvom záblesku svetla museli zomrieť od strachu... "Teraz je s nami koniec, sme nešťastníci, teraz, keď príde Boh so svojím Mesiášom, spáli nás!" V skutočnosti evanjelista hovorí, že "*boli zdesení veľkým strachom*" "epho bekesan phobon megan"... nemohlo to byť inak!

Pánov anjel im hovorí: "*Nebojte sa*, a ja to teraz prekladám doslovne:

"evangelizomai fumi xaran megan" "*prinášam vám ohlasovanie radosti a veľkého plesania*".

Nečakali to, čakali, že ich zasiahne elektrický prúd, ale namiesto toho, aby ich obklopili nebeské blesky, ktoré ich mali spáliť, obklopilo ich svetlo Božej lásky, Božej bezpodmienečnej lásky.

Toto je veľká radostná zvesť, že Boh neodmeňuje dobrých a netrestá zlých, ale ponúka všetkým bezpodmienečnú lásku. Anjel pokračuje: "*Dnes sa vám v Dávidovom meste narodil Spasiteľ Kristus Pán.*

Toto je znamenie, nájdete dieťa zavinuté v plienkach."

Opäť sa vracajú plienky a jasle, dieťa ako každé iné, nie dieťa so svätožiarou, ktoré robí zázraky, nie!

Začali by sme zle!

Keby to dieťa začalo robiť zázraky, už by nebolo jedným z nás, namiesto toho je jedným z nás, bude kráčať po ceste, po ktorej kráčame všetci, nebude dávať rozumné odpovede na všetky naše otázky, hádanky, tajomstvá života, bude žiť náš ľudský údel spolu s nami.

A spolu s anjelom sa objaví množstvo nebeského vojska

Nie Oktaviánova armáda, ale armáda Božieho kráľovstva, ktorá spieva "*Sláva Bohu na výsostiach a pokoj na zemi ľuďom, ktorých miluje*".

Nejde o to, že Boh miluje ľudí dobrej vôle, miluje všetkých, ale tí, ktorých miluje, majú osobitný význam; tí, ktorých miluje viac ako všetkých ostatných, sú tí poslední na zemi, tí, ktorí sú ako títo pastieri všetkými odsunutí na okraj, pretože sú považovaní nielen za vzdialených od ľudskej spoločnosti, ale aj za vzdialených od Boha, zatiaľ čo láska sa vylieva z neba práve z týchto posledných.